

ความเชื่อเรื่องขวัญของชาวตะวันตกและตะวันออก

Beliefs in the Morality of the West and the East

ญาวิณีย์ รักพานิชย์
Yavinee Rakpanich

สาขาวิชาการพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี
Community Development, Faculty of Humanities and Social Sciences,
Phetchaburi Rajabhat University
Corresponding author E-mail: y.rakpanich@gmail.com
(Received: May 6, 2021; Revised: July 19, 2021 ; Accepted : August 31, 2021)

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้ได้ศึกษาความเชื่อเรื่องขวัญ จากประเด็นปัญหาที่เกิดจากความสงสัยในเรื่องเกี่ยวกับความหมายของขวัญคืออะไร ลักษณะของขวัญเป็นอย่างไร ประเภทของขวัญมีกี่ประเภท และความเข้าใจเรื่องขวัญของชาวตะวันตกและชาวตะวันออกว่ามีความแตกต่างกันอย่างไร โดยการศึกษาดังกล่าวนี้ได้อาศัยข้อมูลจากหนังสือ ตำราพิธีกรรม เอกสารทางวิชาการ ผลจากการศึกษาพบว่า ความเชื่อและความหมายเรื่องขวัญมีลักษณะแนวคิดที่มีความหมายในเชิงบวก (Positive) ในแง่ของการให้กำลังใจและความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต นั่นคือ มนุษย์ทุกคนมีความปรารถนาต้องการให้ชีวิตของตนได้มีแต่สิ่งที่ดี โดยความปรารถนาก็เกี่ยวข้องกับชะตากรรมมนุษย์ซึ่งชะตากรรมของมนุษย์จะดีหรือร้ายนั้นขึ้นอยู่กับสถานะของขวัญ โดยความเชื่อเรื่องขวัญเป็นความเชื่อของมนุษย์หลาย ๆ คนชาติ บางชนชาติอาจจะไม่เรียกสิ่งนามธรรมนี้ว่าขวัญ แต่อาจเรียกเป็นอย่างอื่นอย่างไรก็ตาม เมื่อศึกษาตามหลักความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติทั่วไปแล้วจะพบว่า บางชนชาติโดยเฉพาะชนชาติตะวันตกมีแนวคิดความเชื่อเรื่องขวัญในลักษณะของการเสริมสร้างพลังชีวิตเพื่อให้เกิดกำลังใจ และความเชื่อมั่น โดยออกมาในรูปแบบความเชื่อที่เกี่ยวกับโชคกลาง ของคลัง หรือเทพเจ้า แต่ปัจจุบันนี้ชนชาติตะวันตกมีความเข้าใจลักษณะขวัญที่แปรผันออกไปเป็นลักษณะของการสร้างกำลังใจจากตนเอง ด้วยการใช้วิธีคิดแบบมีเหตุผลตามกระแสความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์มากกว่าการอาศัยพึ่งพาอำนาจเหนือธรรมชาติ ส่วนแนวคิดความเชื่อเรื่องขวัญของชนชาติตะวันออกยังปรากฏให้เห็นลักษณะขวัญเป็นสิ่งที่มีความสัมพันธ์เหนือธรรมชาติและจำเป็นต้องอาศัยพึ่งพาสิ่งนี้เพื่อสร้างกำลังใจและความเชื่อมั่นในการดำเนินชีวิตอยู่ โดยถ่ายทอดความเชื่อนี้ออกมาในรูปแบบของพิธีกรรม ขณะเดียวกันเมื่อศึกษาความเชื่อขวัญของชนชาติตะวันตกและชนชาติตะวันออก พบว่าขวัญของชาวตะวันตกมี 3 ประเภท ได้แก่ ขวัญคน ขวัญสัตว์ ขวัญพืช ส่วนประเภทขวัญของชาวตะวันออกมี 4 ประเภท โดยเพิ่มขวัญประเภทสิ่งไม่มีชีวิต แต่กระนั้นความเชื่อเรื่องประเภทของขวัญทั้งสองชนชาติแตกต่างกันตรงที่ชนชาติตะวันตกไม่มีการระบุความชัดเจนว่ามีขวัญประจำอยู่กับสิ่งต่าง ๆ แต่จะมีประเภทขวัญที่อธิบายไว้ในลักษณะของพิธีกรรมที่มนุษย์ต้องเกี่ยวข้องกับสัมพันธกับพืชและสัตว์ ซึ่งประเด็นนี้มีความเหมือนกันกับพิธีกรรมเรียกขวัญของชาวตะวันออกเท่านั้น

คำสำคัญ: ขวัญ พลังอำนาจเร้นลับอยู่เหนือมนุษย์และเป็นสิ่งเหนือธรรมชาติ

Abstract

This article studied the belief in Kwan, from the problem issue that caused by doubts about the meaning of Kwan, what Kwan is, how many kinds of Kwan are there? and understanding of Kwan of the Westerner and the Easterner, the differences of understanding about Kwan of them. The study was based on information from books, ritual texts, the academic documents. The results of the study found that the belief and meaning of Kwan is a positive concept in terms of encouragement and auspiciousness in life. Every people has a desire for their life to be good. This wish is related to human destiny, which relates to each person's fate. The person's fate is good or bad which depends on the condition of Kwan. The belief of Kwan is humans' belief in various races. Some races may not be called Kwan but they may be named the other names. However, after studying the belief in supernatural things, some nations, especially the Westerners, believe in Kwan in the form of encouraging, and the form of fortune, talismans, or gods. Nowadays, Westerners understand Kwan in the form of encouragement by critical thinking based on advanced science more than supernatural things. The Easterners' belief in Kwan is based on supernatural things. It's necessary for their life because it is an encouraging thing in the form of a ritual. At the same time, when studying the beliefs of Western and Eastern peoples found that there are 3 types of Kwan for the Westerners that are Kwan of humans, Kwan of animals, and Kwan of plants. There are 4 types of Kwan for the Eastern people, which are Kwan of humans, Kwan of animals, Kwan of plants, and Kwan of non-living things. However, the beliefs about the Kwan of the two nations are different. Western peoples do not specify the condition of Kwan but Kwan is described in the form of ritual in which humans must relate to plants and animals. This issue is the same as the ritual of the Eastern peoples.

Keyword: Kwan, supernatural things

บทนำ

ความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติ พบว่าเป็นเรื่องที่ถูกปลูกฝังอยู่ในความคิดของมนุษย์ และมีอิทธิพลอำนาจเหนือธรรมชาติ โดยมีผลต่อพฤติกรรมมนุษย์ที่จะแสดงออกมาในรูปแบบต่าง ๆ ดังนั้นความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติ จึงมีมาตั้งแต่เริ่มมีมนุษย์ชาติ แล้วค่อย ๆ พัฒนามาเป็นระบบความเชื่อที่ชัดเจน และเป็นเรื่องของอำนาจเหนือธรรมชาติ (Super naturalism) ที่มีอยู่เหนือการควบคุมของมนุษย์ โดยยอมรับในพลังอำนาจด้วยการเคารพบูชา ประกอบพิธีกรรม จนกระทั่งประเพณีปฏิบัติตนให้อยู่ในกรอบกติกาที่เห็นว่าเหมาะสมกับความเชื่อนั้น ขณะเดียวกันความเชื่อส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับชีวิตมนุษย์ (ลัญจกร นิลาภยกุล, 2560: 13) ดังเช่นความเชื่อเรื่องขวัญ นับเป็นความเชื่อดั้งเดิมของมนุษย์อย่างหนึ่งโดยเฉพาะมนุษย์ในกลุ่มชาติพันธุ์ไทที่มีความเชื่อเรื่องดังกล่าวนี้มานานรวมถึงคนไทยด้วย ดังที่ศาสตราจารย์มณี พยอมยงค์ ได้กล่าวถึงขวัญเอาไว้ว่า “สังคมไทยทุกภาคถือว่าขวัญเป็นธรรมชาติอย่างหนึ่งที่สิงสถิตอยู่ในร่างกายคนและสัตว์ ขวัญเป็นธรรมชาติที่เบา

มาง่ายไปง่าย และสะดุ้งหวาดผวาทกออกตกใจ ขวัญจะหนีออกจากร่างกายดังคำว่า ขวัญหนีดีฝ่อ ขวัญดี อายุมัน ขวัญเย็น เหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นเครื่องบอกทางร้ายและดี” (มณี พยอมยงค์, 2529: 197)

คนไทยมีความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องขวัญ เช่นเดียวกับคน “ไต” หรือ “โท” ในท้องที่ต่าง ๆ ปัจจุบันนี้แม้คน ตระกูลไทหลายกลุ่มไม่เคยมีการติดต่อกัน แต่ก็พบว่าภาษาที่พูดคล้ายกันและยังใช้คำว่า “ขวัญ” เหมือนกัน ทั้งนี้ อาจเพราะเป็นความเชื่อที่ได้รับสืบทอดมาจากสังคมของคนไทโบราณอย่างเดียวกัน เนื่องจากคำว่า “ขวัญ” เป็น คำเก่าแก่ และคนไทกลุ่มต่าง ๆ ก็ได้มีความเชื่อถือเรื่องขวัญกันมานาน และความเชื่อดังกล่าวนี้ได้มีการเปลี่ยนแปลง ไปตามกาลเวลาและสภาพแวดล้อม โดยการเปลี่ยนแปลงที่เห็นได้ชัดนั้นมีอยู่ 2 แง่ด้วยกัน ได้แก่

1. ในแง่การออกเสียง ไทยกลางออกเสียงคำนี้ว่า “ขวัญ” แต่ภาษาถิ่นอื่น ๆ ทั่วไปและนอกประเทศ ไทยออกคำนี้ว่า “ซ็อน” บ้าง “ผัน” บ้าง แตกต่างกันไปตามถิ่นต่าง ๆ

2. ในแง่ของความหมาย ภาษาถิ่นต่าง ๆ ใช้คำว่า “ขวัญ” ที่เกี่ยวข้องกับความเชื่ออย่างมีขอบเขตที่ แตกต่างกันไป ดังนี้

2.1 ในภาษาถิ่นนอกประเทศ เช่น ภาษาไทในประเทศจีน อินเดีย พม่า คำว่า “ขวัญ” มีความหมายในทำนองเดียวกับที่ใช้อยู่ในภาษาถิ่นในประเทศไทย ในแง่ที่ว่า เป็นสิ่งที่แฝงอยู่ในตัวมนุษย์ ไม่มี อิทธิฤทธิ์อะไร แต่ถ้าไม่อยู่ในร่าง เจ้าของร่างก็จะเป็นปกติ ในส่วนที่ต่างไปคือ ขวัญยังคงอยู่ต่อไปหลังจากที่ เจ้าของร่างกายตายแล้ว ดังนั้นในหมู่คนไทยนอกประเทศไทย จึงมีความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องของคนที่ตายไปแล้วกลับมา บ้านเดิมเพื่อติดต่อกับผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ (วิไลวรรณ ขนิษฐานันท์, ม.ป.ป.: 15)

2.2 คนไทในประเทศไทย ขวัญเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับเจ้าของร่างเมื่อยังมีชีวิตอยู่เท่านั้น เมื่อใดที่ เจ้าของร่างตายไปจะไม่มีการพูดถึงขวัญของคน ๆ นั้นอีก และหากจะพูดถึงก็จะกล่าวถึงอีกสิ่งหนึ่งว่า “วิญญาณ” หากเจ้าของร่างกายยังมีชีวิตอยู่ก็จะไม่มีการกล่าวถึงวิญญาณนั้นอีก ดังนั้นจึงให้ “ขวัญ” แยกกันกับ “วิญญาณ” ซึ่งถ้าจะพูดถึงขวัญก็จะเป็นเรื่องของคนที่ยังมีชีวิตอยู่ ส่วน “วิญญาณ” ก็จะเป็นเรื่องของคนตาย (วิไลวรรณ ขนิษฐานันท์, ม.ป.ป.: 30)

ขวัญมีความสำคัญมากในวิถีชีวิตสังคมไทย เพราะเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อในเรื่องของชีวิตและความ เจริญงอกงาม ซึ่งเป็นรากฐานของความเชื่อเกี่ยวกับความอุดมสมบูรณ์และความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ อีกทั้งยังได้สะท้อนลักษณะของความเชื่อแบบดั้งเดิมที่พบเห็นกันโดยทั่วไป ขวัญเป็น เรื่องความลึกลับทางจิตใจ โดยเชื่อว่าเป็นพลังที่ช่วยให้ทุกสิ่งทุกอย่างมีชีวิต ความคิดเช่นนี้ไม่แยกแยะระหว่าง โลกทางวัตถุกับโลกทางนามธรรม ดังนั้นทุกสิ่งทุกอย่างทั้งคน สัตว์ พืช และสิ่งของ ต่างก็มีขวัญ ดังจะเห็นได้จาก พิธีกรรมการเรียกขวัญของคนไทยที่มีทั้งขวัญ คน สัตว์ ข้าว วัวควาย บ้านเรือน และสิ่งของต่าง ๆ ที่มีความเชื่อ ขวัญเข้าไปเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนไทย

ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่าความเชื่อเรื่องขวัญจึงเป็นความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับชีวิตมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนตาย โดยถือว่าขวัญมีธรรมชาติเป็นของตนเอง เป็นสิ่งนามธรรมที่สิงอยู่ทั่ว ๆ ไป และมีพลังอำนาจคอยเฝ้ารักษาคน และสิ่งต่าง ๆ ตลอดเวลา หากขวัญหนีหายออกไปจากร่างกายแล้วย่อมทำให้ผู้ที่ เป็นเจ้าของขวัญนั้นเจ็บป่วยหรือ ร่างกายและจิตใจผิดปกติ วิธีการที่เรียกสิ่งนี้กลับมาให้เจ้าของมีกายและจิตใจสมบูรณ์คือการจัดทำพิธีกรรมเรียก ขวัญหรือสู่ขวัญ ปัจจุบันนี้พิธีกรรมดังกล่าวยังมีอิทธิพลต่อคนในสังคมไทยอยู่ แต่ในขณะเดียวกันผู้ที่เกี่ยวข้องกับ พิธีกรรมดังกล่าวยังไม่มีใครที่จะอธิบายความหมายจากความเชื่อเรื่องขวัญให้เป็นที่เข้าใจตรงกันได้อย่างชัดเจน เพราะดูเหมือนต่างคนต่างอธิบายไปตามความเข้าใจของตนเสียมากกว่า ดังนั้นการศึกษาความหมายของขวัญ ลักษณะของขวัญ ประเภทของขวัญ ตลอดจนความเข้าใจเรื่องขวัญของชาวตะวันตกและชาวตะวันออก จึงเป็น

เรื่องที่คุณเขียนมีความน่าสนใจที่จะศึกษาเพื่ออธิบายความชัดเจนเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องขวัญตามเนื้อหาในประเด็นต่างๆ ดังนี้

ความเชื่อเรื่องขวัญ

คำว่า “ขวัญ” ตามความหมายของ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (2546: 169) กล่าวว่า “ขวัญ” หมายถึง หมอหรือคนที่ขึ้นเวียนเป็นกันหอย ; มิ่งมงคล, สิริ, ความดี, เช่น ขวัญข้าว ขวัญเรือน; สิ่งที่ไม่เป็นตัวตน เชื่อกันว่า มีอยู่ประจำชีวิตของคนตั้งแต่เกิดมา ถ้าขวัญอยู่กับตัวก็จะเป็นสิริมงคล เป็นสุขสบายจิตใจมั่นคง ถ้าคนตกใจหรือเสียขวัญ ขวัญก็จะออกจากร่างไป ซึ่งเรียกว่า ขวัญหาย ขวัญหนี ขวัญบิน เป็นต้น ทำให้คนนั้นได้รับผลร้ายต่าง ๆ เรียกผู้ตกใจง่าย คือ เด็กหรือหญิงซึ่งมักจะขวัญหายบ่อย ๆ ว่าขวัญอ่อน และอนุโลมใช้ไปถึงสัตว์หรือสิ่งของบางอย่างเช่น ช้าง ม้า ข้าว เรือ ฯลฯ ว่ามีขวัญเช่นเดียวกับคนเหมือนกัน

นอกจากนี้ การขยายความและให้ความหมายและลักษณะของ “ขวัญ” ที่อยู่ในมนุษย์ บางครั้งเรียกว่า “ขวัญชีวิต” โดยให้อธิบายว่าขวัญเป็นสิ่งที่อยู่ประจำชีวิต สิ่งที่ไม่เป็นตัวตน สิ่งที่ไม่มรูปร่าง และแฝง (สิง) อยู่ในร่างกาย ไม่มีอำนาจหรืออิทธิฤทธิ์ใด ๆ หากว่าขวัญไม่อยู่ในร่างกายของเจ้าของขวัญ ชีวิตจะไม่ปกติ มีบางทัศนะกล่าวว่า ขวัญไม่ใช่จิตใจหรือวิญญาณ แต่หมายถึงสิ่งที่ครองใจ หากขวัญหายไปจากร่าง จะทำให้ร่างกาย

ขณะเดียวกัน เมื่อเกิดการเจ็บป่วยเรียกว่าขวัญหาย หากขวัญอยู่กับตัว จะทำให้เป็นปกติ และสุขภาพสบายใจ (รุจิราดา อรรถลิขัฐ, 2548: 2) ศึกษาเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องขวัญจะพบว่าความเชื่อเรื่องนี้เป็นความเชื่อของทุกชนชาติ แต่อาจมีแนวคิดวิธีการหรือรูปแบบของความเชื่อแตกต่างกันออกไปตามลักษณะของแต่ละชนชาติ แต่อย่างไรความเชื่อนี้ต่างก็มีจุดมุ่งหมายเหมือนกัน คือ เพื่อการแสวงหาสิ่งที่ดีและความอยู่รอดปลอดภัยหรืออีกนัยหนึ่งก็เพื่อต้องการให้โชคชะตาชีวิตของตนเองดีขึ้น

ดังนั้น จึงสังเกตได้ว่าความเชื่อใดที่ส่งผลต่อร่างกายและจิตใจในการดำเนินชีวิตของมนุษย์รูปแบบนี้ส่วนใหญ่ยกให้เป็นเรื่องของไสยศาสตร์ที่มีกระบวนการเพื่อแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า ดังความเชื่อเรื่องขวัญของชนชาติต่าง ๆ ที่จะกล่าวไว้ดังนี้

1. ความเชื่อเรื่องขวัญของชาวตะวันตก

ความเชื่อเรื่องขวัญของชาวตะวันตกมีมานานนับตั้งแต่สมัยโบราณ เช่นเดียวกับชาวตะวันออก แต่สำหรับความเชื่อเรื่องขวัญของชาวตะวันตกนั้นอาจแตกต่างทางด้านการกำหนดสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ซึ่งถ้ามองโดยภาพรวมแล้วจะพบว่าเมื่อใดก็ตามที่มนุษย์รู้สึกว่าคุณเองยังไม่สามารถนำให้ชีวิตมีความสุขสมบูรณ์ได้ตลอดเวลา เมื่อนั้นจึงจำเป็นต้องอาศัยที่พึ่งทางด้านความเชื่อเป็นตัวช่วยเสริมพลังในการเผชิญชีวิตต่อไป ดังจะพบได้จากความเชื่อต่าง ๆ ที่มีจุดมุ่งหมายเช่นเดียวกับความเชื่อเรื่องขวัญ ในที่นี้จะขอยกตัวอย่างความเชื่อของชาวตะวันตกที่มีฐานทางความคิดและมีจุดมุ่งหมายที่ตรงกันกับความเชื่อเรื่องขวัญดังต่อไปนี้

1.1 ความเชื่อเรื่องพลังสิ่งเร้นลับของชนเผ่ามนุษย์สมัยโบราณ

จากการศึกษาเกี่ยวกับศาสนาในช่วงแรก ได้พบว่ามนุษย์สมัยโบราณเผ่าต่าง ๆ มีความเชื่อว่าพวกเขาได้ถูกห้อมล้อมด้วยพลังที่ไม่อาจเห็นได้ นับตั้งแต่মনะ (Mana) หรือวิญญาณไปจนถึงเทพเจ้าต่าง ๆ มนุษย์หรือวิญญาณเป็นพลังภายในตัวเองซึ่งดีหรือเลวก็ได้ แต่มนุษย์อาจมีอิทธิพลในการเปลี่ยนแปลง โดยอาศัยพิธีกรรมบางอย่างเพื่อช่วยอำนวยความสะดวกในสิ่งที่พวกเขาต้องการ ดังเช่นที่ทำกันในยุคแรกเพื่อความดีงามของสังคม คือ พิธีกรรมเต้นรำอันศักดิ์สิทธิ์ในหมู่ชาวอินเดียน หรืออเมริกาเหนือ ดังเช่นพิธีกรรมเต้นรำข้าวโพดเพื่อให้เมล็ดพืชเติบโต และพิธีกรรมเต้นรำควายเพื่อความสำเร็จในการล่าสัตว์ (จุฑาทิพย์ อุมะวิชนี, 2542: 10)

1.2 ความเชื่อเรื่องวิญญาณของชาวอียิปต์โบราณ

ชาวอียิปต์โบราณเชื่อว่าธรรมชาติของคนมีสองด้าน ด้านหนึ่งคือร่างกายที่เสื่อมสลายแต่จิตวิญญาณยังไม่ตาย อีกด้านหนึ่งคือ วิญญาณ เมื่อคนตายแล้ววิญญาณของผู้ตายกลายเป็นนกเล็ก ๆ บินอยู่เหนือซากศพ ซึ่งภาพนี้มีปรากฏในภาพแกะสลักของชาวอียิปต์ เรียกว่า “คา” (Ka) รูปภาพแกะสลักที่เรียกว่า “คา” นี้ หมายถึง วิญญาณของผู้ตายที่ออกจากร่างกายคนและกลายเป็นนกแต่มีศีรษะเป็นคน ด้วยเหตุนี้ความเชื่อในเรื่องวิญญาณจัดเป็นความเชื่อเก่าแก่ที่สุดของมนุษย์ (จุฑาทิพย์ อุมะวิชนี, 2542: 9)

จากความเชื่อของชาวอียิปต์ดังกล่าวนี้พบว่า ความเชื่อเรื่องวิญญาณของชาวตะวันตกโบราณเกิดจากฐานความคิดที่ตรงกับการให้ความหมายขวัญของเผ่าพันธุ์ไท่ที่เชื่อว่า ขวัญยังคงอยู่ต่อไปหลังจากที่เจ้าของร่างตายแล้ว (วิไลวรรณ ขนิษฐานันท์, ม.ป.ป.: 12)

1.3 ความเชื่อเรื่องโชคชะตา

ความเชื่อที่เกี่ยวกับโชคชะตาภาษาอังกฤษเรียกว่า Fate มีรากศัพท์มาจากภาษาลาตินว่า Fertum หมายถึง โองการจากพระเจ้าที่มีสาเหตุในการควบคุมความประพฤติและการถูกกำหนด โดยทั่วไปแล้วชาวตะวันตกโบราณเชื่อว่าพระเจ้า (God) เป็นผู้กำหนดความเป็นไปของสิ่งทั้งหลาย (Carendish, 1994: 918)

ความเชื่อเรื่องโชคชะตาเป็นความเชื่อที่มีมานานของทุกชนชาติ เมื่อเปรียบเทียบกับความเชื่อเรื่องขวัญของชาวตะวันออกและความเชื่อเรื่องโชคชะตาของชาวตะวันตก จะเห็นว่าความเชื่อทั้งสองมีจุดมุ่งหมายเหมือนกัน คือ ความต้องการให้ชะตาชีวิตดีขึ้น สำหรับชาวตะวันตกได้ยึดเอาเรื่องโชคชะตามาเป็นตัวกำหนดในการดำเนินชีวิต โดยเชื่อว่าเมื่อใดที่ชีวิตเกิดความโชคร้ายก็แสดงว่าชะตาชีวิตในช่วงนั้นเผชิญกับความทุกข์ยากลำบาก แต่ถ้าเกิดความโชคดีช่วงนั้นชีวิตจะราบรื่นมีความสุข เช่นเดียวกับความเชื่อเรื่องขวัญ ที่เชื่อว่าเมื่อใดที่ขวัญดีชะตาชีวิตในช่วงนั้นก็ราบรื่นมีความสุขและประสบความสำเร็จได้ง่าย แต่ถ้าช่วงใดที่ขวัญไม่ดีก็แสดงว่าช่วงนั้นชะตาชีวิตเป็นทุกข์เจ็บไข้ได้ป่วยหรือพบอุปสรรคมากมาย ตามความเชื่อแล้วจะเชื่อว่าช่วงนี้มีเคราะห์ เพราะเนื่องจากขวัญไม่อยู่กับเนื้อกับตัว

เมื่อศึกษาวิถีชีวิตชาวโรมันส่วนใหญ่พบว่า เป็นกสิกรที่มีความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องโชครางของคลังต่าง ๆ และยังมีบถถือฤกษ์ฟ้าพิศาจ เช่น ฟ้าเรือน ชาวโรมันเรียกว่า ลาร์เรส (Lares) และพานาท (Panstes) เจ้าที่ปกครองท้องไร่ท้องนา ฟ้าประจำบ้าน เรียกว่า เวสตา (Vesta) เมื่อได้ติดต่อใกล้ชิดกับกรีก การนับถือฤกษ์ฟ้าพิศาจก็เปลี่ยนไปเป็นเทพเจ้าและเทพี เทพเจ้าของโรมันเป็นเพียงวิญญาณ (Spirits) ซึ่งมีชื่อเรียกแบ่งออกเป็นกลุ่ม ๆ ดังนี้

1) กลุ่มเทพที่คุ้มครองคนในครอบครัวมีชื่อเรียกว่า “เทพพลาเรส” เป็นต้น นอกจากนี้ ชาวโรมันยังเชื่อว่าเมื่อตายไปแล้ววิญญาณของตนจะล่องลอยไปอาศัยอยู่กับบรรพบุรุษที่ตายไปแล้ว ในขณะที่วิญญาณเหล่านั้นยังสามารถกลับมาหาครอบครัวได้

2) กลุ่มเทพที่คุ้มครองชาติ เช่น เทพจูปีเตอร์ (Jupiter) ซึ่งถือว่าเป็นเทพสูงสุดตรงกับเทพเซอุส (อัยยา โภมลกกาญจน, 2561: 125-127)

จากการศึกษาเรื่องความเชื่อของกรีกโบราณข้างต้น พบว่า เป็นความเชื่อในเรื่องลึกลับที่เต็มไปด้วยเวทมนตร์และโชคลาง ในยุคต่อมานักปรัชญากรีกก็เริ่มมีเหตุผลมากขึ้นได้ผสมผสานกับความคิดเรื่องโหราศาสตร์ของชาวคาลเดียล อียิปต์ และอินเดีย เพื่อให้เข้าใจในเรื่องกฎแห่งโชคชะตา และการกำหนดชะตากรรม โดยศึกษาจากอิทธิพลของดวงดาวที่มีผลต่อมนุษย์และประเทศชาติ ในการผสมผสานทางอารยธรรมทางความคิดดังกล่าวนี้ ย่อมแสดงให้เห็นจุดร่วมของวัฒนธรรมตะวันออกเกี่ยวกับเรื่องดวงดาวว่ามีอิทธิพลต่อโชคชะตามนุษย์อย่างไร (Carendish, 1994: 921)

สำหรับยุคกรีก มีเทพธิดาแห่งโชคชะตาที่รู้จักกันในหมู่ชาวกรีกคือ Mogrei (ในภาษาลาตินเรียกว่า Paraae) ซึ่งเป็นเทพแห่งการเกิด การตาย และขณะเดียวกันเป็นเทพผู้แบ่งปันความร่ำรวย และความโศกเศร้า แก่มวลมนุษย (Carendish, 1994: 918) เป็นต้น

1.4 ความเชื่อเรื่องเครื่องรางของขลังของชาวคองโกและอียิปต์

จากการศึกษาพบว่าเครื่องรางของชนเผ่าคองโกเป็นเครื่องรางเพื่อช่วยจัดความชั่วร้ายออกไป ลักษณะของเครื่องรางนี้เป็นรูปปั้นที่มีตะปูเหล็กที่มึนแทง โดยเชื่อว่าเครื่องรางสามารถปลุกพลังและเพิ่มพูนอำนาจให้มากขึ้น ส่วนเครื่องรางของชาวอียิปต์เป็นรูปพระของเทพเจ้าบาสต์ (Bast) ที่มีศีรษะเป็นแมว และมีง้วนพิเศษคลุมอยู่ มีความเชื่อเช่นเดียวกันกับชนเผ่าคองโกที่เชื่อว่าเครื่องรางนี้จะสามารถปลุกพลังและเพิ่มพูนอำนาจให้มากขึ้น (จุฑาทิพย์ อุมะวิชณี, 2542: 11)

1.5 ความเชื่อการสถิตอยู่ของพระเจ้า

จากการนับถือศาสนาคริสต์ของชาวตะวันตกส่วนใหญ่ เป็นเหตุให้ชาวตะวันตกทุกคนมีความเชื่อทั่วกันว่า พระเจ้า (God) ทรงสถิตอยู่ด้วยกับตนตลอดเวลา ทั้งเวลาที่มีความสุขทุกข์ หรือขณะอยู่ที่ใด ๆ แม้กระทั่งช่วงชีวิตที่ต้องเผชิญปัญหาต่าง ๆ ชาวคริสต์เหล่านี้เชื่อว่าพระเจ้าอยู่กับตนในฐานะเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความไว้วางใจที่สุด

จากความเชื่อการสถิตอยู่ของพระเจ้านี้ เมื่อเปรียบเทียบกับความเชื่อเรื่องขวัญแล้ว พบว่าความเชื่อทำนองนี้สามารถเป็นสิ่งที่ช่วยให้คนเราเกิดสภาวะขวัญกำลังใจดีและมีความเชื่อมั่นมากขึ้น ดังในพระคัมภีร์บทโยชูวา ข้อที่ 1-9 ได้กล่าวถึงความเชื่อมั่นในการเป็นผู้นำใหม่มาแทนโมเสสในการบุกข้ามแม่น้ำจอร์แดน ครั้งนั้นได้มีคำกล่าวหนึ่งที่พระเจ้าได้สั่งสอนโยชูวาว่า “เราสั่งเจ้าไว้แล้วมิใช่หรือว่าจงเข้มแข็งและกล้าหาญเถิด อย่าตกใจหรือคร้ามกลัวเลยเพราะว่าเจ้าถื่นไต่พระเยโฮวาห์พระเจ้าของเจ้าทรงสถิตกับเจ้า” (สมาคมพระคริสตธรรมของไทย, 2542: 281)

ด้วยเหตุนี้ การเชื่อเรื่องและคำกล่าวข้างต้นนี้จึงเป็นเหตุผลอย่างหนึ่งในการเพิ่มพลังความเข้มแข็งและความเชื่อมั่นแก่ชีวิตที่มาจากสิ่งนามธรรมอย่างหนึ่งที่เรียกว่า พระเจ้า แต่แม้ความเชื่อนี้จะไม่ตรงกับแนวคิดเรื่องขวัญเลยก็เดี๋ยวนั้น เนื่องจากตามความเชื่อแท้จริงแล้วมนุษย์กับพระเจ้าถูกแยกออกจากกันในลักษณะยกให้พระเจ้าเป็นสิ่งสูงสุดที่สถิตอยู่กับตัวมนุษย์ในลักษณะคุ้มครองดูแลและคอยสั่งสอน เพียงแต่มนุษย์เชื่อว่าเมื่อใดที่พระเจ้าอยู่กับตนเมื่อนั้นชีวิตตนก็จะดี ประเด็นนี้อาจคล้ายกับความเชื่อเรื่อง “ขวัญ” ที่เชื่อว่าเมื่อใดที่ขวัญอยู่กับเนื้อกับตัวหรืออยู่กับตัวเรา เมื่อนั้นชีวิตเราก็จะดี

2. ความเชื่อเรื่องขวัญของชาวตะวันออก

เมื่อกล่าวถึงความเชื่อเรื่องขวัญทางตะวันออก พบว่า ฐานความเชื่อเรื่องขวัญของชาวตะวันออกทุกชนชาตินั้นไม่มีความแตกต่างกันมากนัก โดยเฉพาะฐานความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งนามธรรมเหนือธรรมชาติที่ชาวตะวันออกเชื่อว่ามนุษย์นอกเหนือจากร่างกายแล้วมนุษย์ยังมีอีกส่วนหนึ่งที่จับต้องไม่ได้ แต่แฝงอยู่ในร่างกายของมนุษย์เพื่อทำให้มนุษย์มีชีวิต สามารถเรียนรู้ คิด ตัดสินใจ และมีความรู้สึกต่อสิ่งต่าง ๆ ได้ ซึ่งสิ่งนามธรรมดังกล่าวนี้ชาวตะวันออกเรียกแตกต่างกัน ดังต่อไปนี้

2.1 ความเชื่อเรื่องขวัญของชาวอินเดีย

เมื่อกล่าวคำว่า “ขวัญ” จากพจนานุกรมไทยได้ให้ความหมาย “ขวัญ” หมายถึง ความเจริญ, ศิริ, มงคล (วิทย์ เทียงบูรณธรรม, 2536: 83) เช่นเดียวกับความเชื่อเรื่อง “ราศี” ของชาวอินเดียที่เชื่อว่ามนุษย์มีสามราศีด้วยกัน กล่าวคือ หนึ่งตอนเช้าราศีของคนอยู่ที่หน้า คนจึงควรเอาน้ำล้างหน้า สองเวลากลางวันราศีอยู่ที่หน้าอก คนจึงควรเอาน้ำและของหอมประพรมที่อก และสามเวลาเย็นคำราศีอยู่ที่เท้า คนจึงควรเอาน้ำล้างเท้า

(สุเมธ เมธาวิทยากุล, 2536: 6) หมายความว่า การเกิดศิริมงคลของคนเราตามความเชื่อของอินเดียคือ ต้องเอาน้ำมาล้างตามจุดต่าง ๆ ที่กล่าวมาเพื่อให้เกิดความเป็นศิริมงคลนั่นเอง

ขณะเดียวกันความเชื่อเรื่อง “ศิริ” จากหนังสือเรื่องพิธีการแก้อาถรรพณ์และอุบายต่าง ๆ ของ ว. จินประดิษฐ์ ก็ได้กล่าวไว้ถึงศิริประการ เช่นเดียวกันกับความเชื่อเรื่องราศีของอินเดีย ส่วนประการนั้นจะมีลักษณะเป็นหลักการปฏิบัติกิจวัตรประจำวันเพื่อให้เทพเทวดาจะได้มาคุ้มครองรักษาอยู่ตลอดเวลา เพื่อให้เกิดในสิ่งดีงาม เช่น ให้ศีล ให้มีพร ให้มีโชค และศิริมงคลต่าง ๆ เกิดขึ้นกับตัวเรา

ด้วยเหตุนี้ คำว่า “ขวัญ” จึงมีความหมายน้อยเดียวกันกับคำว่า “ราศี” กับ “ศิริ” ที่เป็นคำแสดงให้เห็นถึงความเป็นมงคลและสิ่งที่ดี

2.2 ความเชื่อเรื่องขวัญของชาวจีน

คนจีนเชื่อว่ามนุษย์ประกอบขึ้นด้วยสิ่งที่ไม่เป็นตัวตน 2 ส่วน ส่วนหนึ่งเรียกว่า ฮุน (Hun) หมายถึง “สติปัญญา” ส่วนนี้เป็นส่วนอมตะของมนุษย์ อีกส่วนหนึ่งเรียกว่า โปช (Poh) มีหน้าที่ในทางลบ ฮุนกับโปช รวมกันจะกลายเป็นบุคลิกของเจ้าของร่าง ส่วนในร่างกายยังมีอีกส่วนหนึ่งซึ่งแฝงอยู่เรียกว่าชิ่ง (Ching) สิ่งนี้จะทำให้มนุษย์มีพลังกำลัง นั่นคือหากผู้ใดไม่มี (Ching) บุคคลผู้นั้นจะมีบุคลิกที่ไม่สมบูรณ์ ดังนั้นชาวจีนจึงไม่กล่าวถึงชิ่งสำหรับคนที่ตายแล้ว และอธิบายว่า ฮุน (Hun) จะออกจากร่างกายเป็นเชิน (Shen) และไปสู่อสุภสวรรค์ ส่วนโปช (Poh) จะกลายเป็นคุย (Kuei) อยู่ในพื้นดิน (วิไลวรรณ ขนิษฐานันท์, ม.ม.ป.: 10)

2.3 ความเชื่อเรื่องขวัญของชาวญี่ปุ่น

ชาวญี่ปุ่นเชื่อว่าสิ่งนามธรรมแฝงในร่างมนุษย์มี 2 ส่วน ได้แก่ ส่วนหนึ่งที่เรียกว่า ฮิกิมิเตอร์มา (Higimiterma) ส่วนนี้ทำให้เจ้าของร่างมีความสมบูรณ์พูนสุข เป็นเรื่องที่ดีต่าง ๆ ส่วนที่สองเรียกว่า อลามิเตอร์มา (Aramiterma) เกี่ยวข้องกับการผจญภัยหรือเรื่องร้ายต่าง ๆ ซึ่งสิ่งนามธรรมทั้ง 2 ส่วนนี้สามารถออกจากร่างกายและปรากฏให้เจ้าของร่างเห็นและตกใจได้ (วิไลวรรณ ขนิษฐานันท์, ม.ป.ป.: 9)

2.4 ความเชื่อเรื่องขวัญของชาวไอนุ

ชาวไอนุ เป็นชาวพื้นเมืองในเกาะฮอกไกโดประเทศญี่ปุ่น มีความเชื่อว่าเป็นร่างกายมนุษย์มีสิ่งที่เป็นนามธรรมแฝงอยู่เรียกว่า รามัต (Rammat) ที่ออกไปเที่ยวในขณะที่เจ้าของร่างกายนอนหลับ และหากไม่กลับมาเจ้าของร่างอาจตายได้ (วิไลวรรณ ขนิษฐานันท์, ม.ม.ป.: 9)

2.5 ความเชื่อเรื่องขวัญของชาวคายน

ชาวคายน เป็นชาวพื้นเมืองเกาะบอร์เนียว ประเทศอินโดนีเซีย เรียกสิ่งนามธรรมที่แฝงอยู่ในมนุษย์ว่าบลัว (Blua) ซึ่งสามารถออกจากร่างกายได้ เมื่อบลัว (Blua) ออกไป เจ้าของร่างกายจะป่วยไข้ไม่สบาย ซึ่งหากคนป่วยมีอาการนานจะมีการประกอบพิธีกรรมเพื่อตามหาลัว (Blua) ของผู้ป่วยคืนมา และบางครั้งผู้ประกอบพิธีกรรมต้องใช้บลัว (Blua) ของตัวเองออกไปตามบลัว (Blua) ของผู้ป่วยโดยใช้เวลา 2-3 วัน และเมื่อใดที่ผู้ประกอบพิธีกรรมเชื่อว่าบลัว (Blua) ของผู้ป่วยกลับมาแล้ว จะใช้ใบปาล์มผูกไว้รอบข้อมือของผู้ป่วยเพื่อป้องกันมิให้บลัว (Blua) หนีออกไปอีก (วิไลวรรณ ขนิษฐานันท์, ม.ป.ป.: 9)

2.6 ความเชื่อเรื่องขวัญของชาวเขมร

ชาวเขมรเรียกสิ่งนามธรรมที่แฝงในกายมนุษย์ว่า “ปลิง” แปลว่า “ขวัญ” อาศัยอยู่กับจิตใจของคน ชาวเขมรและชาวส่วยเชื่อว่าจิตใจของมนุษย์มีปลิงอยู่ 19 ดวง จึงจะทำให้จิตใจปกติ มีความสุขสดใสร่าเริงสำหรับสาเหตุที่ทำให้ขวัญ (ปลิง) หายไปมีดังนี้

1) เกิดจากเหตุการณ์ที่ทำให้ตกใจหวาดกลัวหรือหวาดผวา จะทำให้ “ละล้วยปลิง” หรือ “บัตปลิง” (ขวัญขาดพร่องจำนวนไป) ซึ่งหากเรียกขวัญกลับคืนมาต้องทำพิธีกรรมเรียกขวัญ ชาวเขมรเรียกพิธีกรรมนี้ว่า “เฮาปลิง”

2) ขวัญออกจากร่างไปเที่ยว (เหมือนยามหลับที่เราฝันว่าไปที่ต่าง ๆ เป็นต้น) จึงทำให้เจ้าของขวัญมักมีอาการอิดโรย ซุปซิด อ่อนเพลีย ไม่อยากกินอาหาร นอนไม่หลับ ไม่มีชีวิตชีวา ถึงแม้ว่ากายไม่ได้แตกดับแต่จิตดับสลายแล้ว

3) ขวัญถูกคนมีเวทมนต์เรียกไป (ทำคุณไสย)

4) ขวัญถูกภูตผีจับไปทำร้ายกักขัง ถ้าเกิดจากสาเหตุนี้ก็ต้องทำพิธีเรียกขวัญกลับคืนมา พิธีนี้ชาวเขมรเรียกว่า “ยั้งปลิง”

“ปลิง” (ขวัญ) นอกจากจะมีในมนุษย์แล้วในสิ่งอื่น ๆ ก็อาจมีสิ่งของต่าง ๆ เช่น ในข้าวเปลือก จึงเกิดพิธี “เฮาปลิงสเร็ว” (เรียกขวัญข้าวเปลือก) (มูลนิธิสารานุกรมไทยวัฒนธรรม ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542: 2583)

2.7 ความเชื่อเรื่องขวัญของพม่า

ความเชื่อเรื่องขวัญในพม่ากับคนไทยจะมีส่วนคล้ายคลึงกัน คือ คนในชุมชนพม่าเชื่อว่าทุกคนมีขวัญ ซึ่งเรียกเป็นภาษาพม่าว่า “เลียบยา” ซึ่งมีความหมายว่า “ผีเสื้อ” ประจำตนอยู่ ขวัญกับวิญญาณนั้นไม่สามารถแยกจากกันได้อย่างชัดเจนและยังเชื่อกันว่าคนที่ตายไปครบ 7 วัน ขวัญหรือวิญญาณของผู้ตายจะกลับมาเยี่ยมลูกหลานที่บ้าน ลูกหลานจึงมีการทำบุญในวันนั้น (อุบลรัตน์ พันธุมินทร์, 2542: 59) นอกจากนี้ยังเชื่อว่าเด็ก ๆ มีขวัญอ่อนเรียกว่า “ขวัญอ่อน” ภาษาพม่าเรียกว่า “เลียบยาแห่ง” ลักษณะนี้เด็กจึงมักร้องไห้ตกใจง่าย ต้องทำพิธีเรียกขวัญ การทำพิธีมักกระทำตอนพระอาทิตย์ตกแล้ว พ่อแม่นำเด็กมายังลานบ้านมานั่งบนเสื่อ เบื้องหน้ามีขันหัวหรือ “กะเตาะแปง” ได้แก่ กะละมังใส่น้ำ ล้างมือ ล้างเท้า วางอยู่ จากนั้นอาจารย์จึงกล่าวคำเรียกขวัญ (อุบลรัตน์ พันธุมินทร์, 2542: 52)

2.8 ความเชื่อเรื่องขวัญของชนเผ่าพันธุ์ไท

ความเชื่อเรื่องขวัญเป็นความเชื่อดั้งเดิมของผู้คนในกลุ่มชาติพันธุ์ไทและถ้ามองในแง่มุมมองของความเก่าแก่แล้ว ความเชื่อเรื่องขวัญอาจนับเป็นความเชื่อที่เก่าแก่ที่สุดอย่างหนึ่งในกลุ่มของคนเผ่าไท เพราะคำว่า “ขวัญ” จัดเป็นคำโบราณ ในตระกูลภาษาไท คำ ๆ นี้มีในคำที่ใช้อยู่ในภาษาไทยถิ่นทั่วไปทั้งในประเทศไทยและนอกประเทศไทย อาทิ จีน อินเดีย พม่า และลาว ล้วนมีคำว่า “ขวัญ” อยู่ในภาษาของตนทั้งสิ้น ในแง่ของความหมายภาษาไทยถิ่นนอกประเทศไทย อาทิ ภาษาไทในประเทศจีน อินเดีย พม่า คำว่า “ขวัญ” มีความหมายในทำนองเดียวกันกับที่ใช้อยู่ในภาษาไทยถิ่นในประเทศไทย ในแง่ว่าเป็นสิ่งที่แฝงอยู่ในตัวมนุษย์ไม่มีอธิฤกษ์อะไร แต่ถ้าไม่อยู่ในร่างเจ้าของร่างก็จะเป็นปกติ ในส่วนที่ต่างไป คือ ขวัญยังคงอยู่ต่อไปหลังจากที่เจ้าของร่างกายตายแล้ว ในหมู่คนไทนอกประเทศไทยมีความเชื่อว่าขวัญของคนที่ตายไปแล้วกลับมาบ้านมาติดต่อกับคนเป็นอีก ส่วนขวัญของคนไทในประเทศไทย ขวัญเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับเจ้าของร่างเมื่อยังมีชีวิตอยู่เท่านั้น เมื่อใดที่เจ้าของร่างตายไปจะไม่มีการพูดถึงขวัญของคน ๆ นั้นอีก และหากพูดถึงก็จะกล่าวถึงอีกสิ่งหนึ่งคือ “วิญญาณ” (วิไลวรรณ ขนิษฐานันท์, ม.ป.ป.: 22) คนไทยมีความเชื่อเรื่องขวัญมานานและเป็นความเชื่อที่เก่าแก่ที่สุด เพราะคำว่า “ขวัญ” จัดเป็นคำโบราณในตระกูลภาษาไท ใช้อยู่ในภาษาไทยถิ่นทั่วไป ทั้งในและนอกประเทศไทย เช่น คนไทในประเทศจีน อินเดีย พม่า และลาว ล้วนมีคำว่า “ขวัญ” อยู่ในภาษาของตนทั้งสิ้น ขณะเดียวกันคำว่า “ขวัญ” เป็นคำเก่าแก่ซึ่งปัจจุบันนี้แม้คนไทหลายกลุ่มจะไม่เคยมีการติดต่อกันเลย ยังใช้คำว่า “ขวัญ” เหมือนกัน เพราะเป็นคำที่มีได้รับมาจากสังคมไทโบราณ ซึ่งลักษณะขวัญของคนไทโดยส่วนใหญ่คล้ายกัน คือ ขวัญเป็นสิ่งที่สิ่งสถิต

อยู่ในส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย มีจำนวนไม่แน่นอน สุดแต่ความเชื่อของแต่ละท้องถิ่น เช่น คนไทในประเทศไทยมีจำนวน 32 ขวัญ คนไทในประเทศอินเดียมีจำนวน 30, 90, 120 ขวัญ และไทลื้อสิบสองปันนามี 32, 62 ขวัญ เลขจำนวนขวัญเหล่านี้เป็นเพียงสิ่งสมมติเท่านั้น โดยขึ้นอยู่กับวัฒนธรรมของแต่ละถิ่นที่นิยามตัวเลขอะไร แต่ความเป็นจริงตัวเลขเหล่านี้ คือ ขวัญที่อยู่ทุกส่วนของร่างกาย ไม่ว่าจะระบุไว้ส่วนใด ส่วนนั้นจะมีขวัญประจำอยู่ทั้งสิ้น อาทิ ขวัญคิ้ว ขวัญหู ขวัญตา ขวัญแก้ม ขวัญผม (วิไลวรรณ ฆนิษฐานันท์, ม.ป.ป.: 14) เป็นต้น นอกจากนี้ขวัญยังมีลักษณะออกจากร่างกายได้ ขณะที่เจ้าของขวัญยังมีชีวิตอยู่ ขวัญสามารถออกจากร่างและทำให้ปฏิกิริยาของร่างกายเสียดุลยภาพ จึงทำให้เจ้าของขวัญเจ็บไข้ได้ป่วย ดังนั้นจึงต้องทำพิธีเรียกขวัญกลับมาและเพื่อทำให้ผู้ป่วยหายเจ็บไข้

2.9 ความเชื่อเรื่องขวัญของชาวไทย

ในสังคมไทยคนไทยมีความเชื่อร่วมกันว่า คนเรามีส่วนประกอบ 2 ส่วน คือ ส่วนที่เป็นตัวตนคือ ร่างกาย และส่วนที่ไม่เป็นตัวตน คือ ขวัญ ถ้าขวัญอยู่คู่ร่างกาย เจ้าของขวัญมีความสุขสบาย แต่ถ้าขวัญออกจากร่างกายไป เจ้าของขวัญจะไม่ปกติอาจเจ็บไข้ได้ป่วยจนถึงตาย คนไทยทุกภาคมีความเชื่อเกี่ยวกับขวัญ ขวัญอยู่ประจำ เชื่อกันว่าขวัญช่วยให้ชีวิตอยู่เย็นเป็นสุข ขวัญมีธรรมชาติเบา มาง่ายไปง่าย ขวัญของเด็กมีลักษณะขี้เล่น ขี้กลัว และขี้ขลาด มักหลบหนีไปหากมีเหตุให้ตกใจ แต่หากเป็นขวัญของผู้ใหญ่จะค่อนข้างมั่นคงตามวัย และหากว่ามีเหตุที่ชีวิตมีการเปลี่ยนแปลง เจ็บป่วยหรือมีเหตุร้าย เกิดภาวะหวาดหวั่น กลัว ตกใจ ทำให้ขวัญหนีออกไปจากร่างกาย เรียกได้ว่า ขวัญหาย ขวัญหนีตีฟอ ขวัญเสียหรือเสียขวัญ ทำให้เจ้าของขวัญเจ็บป่วย กินไม่ได้ นอนไม่หลับ สุขภาพจิตเสีย ทำการงานไม่ได้ผล ถ้าต้องการให้ขวัญกลับคืนเข้าสู่ตัว จำเป็นต้องทำพิธีเรียกขวัญหรือพิธีสู่ขวัญ ซึ่งจะช่วยให้ขวัญกลับเข้าสู่สถิตในร่างดั้งเดิมและชีวิตปกติสุข หมอขวัญเป็นผู้ประกอบพิธีเรียกขวัญ คนไทยในประเทศไทยเชื่อว่าขวัญชีวิตมนุษย์มี 32 ขวัญ หมายถึง ขวัญมีประจำอวัยวะ 32 ในร่างกาย เป็นธาตุดิน 20 คือ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ม้าม หัวใจ ตับ ปอด ไต ไส้ใหญ่ ไส้เล็ก อาหารใหม่ อาหารเก่า กะโหลกศีรษะ มันทสมอง และธาตุน้ำ 12 คือ ดี เสลด เลือด หนอง เหงื่อโคลง มันทัน น้ำตา เพลวมน น้ำลาย น้ำมูก ไขข้อ มูตร นอกจากนี้ในบททำขวัญ จะเอ่ยถึงขวัญที่ประจำอยู่ทุกส่วนของร่างกาย บางทีก็เรียก ขวัญคิ้ว ขวัญหู ขวัญตา ขวัญผม อาจกล่าวได้ว่า ขวัญ เป็นสิ่งที่สถิตในทุกส่วนของร่างกาย แต่จำนวนขวัญจะแตกต่างกันไปตามความเชื่อของแต่ละชาติพันธุ์ (รุจิณา อรรถสิทธิ์, 2548: 3-4)

ความหมายเรื่องขวัญ

1. ความหมายเรื่องขวัญของชาวตะวันตก

ความหมายคำว่า “ขวัญ” ในทางตะวันตก สามารถจำแนกที่มาได้ดังต่อไปนี้

1.1 จาก Webster’s New Universal Dictionary of the English Language ได้ อธิบายความหมายของคำว่า “Morale” หมายถึง ความมั่นใจ ความมุ่งมั่น ความเต็มใจ และรวมถึงการมีสุขภาพจิตดี (Webster’s new universal dictionary of the language, 1977: 1468) ซึ่งความหมายของคำว่า “Morale” มีส่วนคล้ายคลึงกับความหมายคำว่า ขวัญ

1.2 จากพจนานุกรมอังกฤษ-ไทย ให้ความหมายของคำว่า “Morale” หมายถึง กำลังใจ ขวัญ จิตใจ เป็นต้น (เกียรติชัย เอี่ยมวรเมธ, 2523: 915)

1.3 จาก Encyclopedia of Psychology ได้ให้คำอธิบาย “Morale” ว่าเป็นคำที่แสดงออกถึงบุคลิก การปรับเปลี่ยนพฤติกรรม และทัศนคติในเชิงบวกที่มีต่อกลุ่มเป้าหมาย และการแสดงความเป็นผู้นำ ส่วนในทางจิตวิทยาอุตสาหกรรม หมายถึง ความพอใจในกลุ่มคนทำงานที่พร้อมจะทำงาน (Eysenck, H.J., 1972: 284)

1.4 จากการศึกษาความหมายทางจิตวิทยา พบว่าชาวตะวันตกได้ใช้คำว่า “Morale” อธิบายเรื่องขวัญในลักษณะการให้กำลังใจ ในที่นี้จะยกตัวอย่างทฤษฎีบุคลิกภาพของ อัลเฟรด แอดเลอร์ (Alfred Adler) ซึ่งเป็นนักจิตวิทยาที่ค้นพบทฤษฎีบุคลิกภาพจากการเปิดคลินิกส่วนตัวในย่านที่อยู่อาศัยของคนชั้นกลางค่อนข้างต่ำในเวียนเนอร์ (Vienna) ใกล้กับสวนสาธารณะแห่งหนึ่ง คนไข้ของเขามีทั้งศิลปินและนักกายกรรม คนไข้บางคนทำให้อัลเฟรด แอดเลอร์ (Alfred Adler) พบว่าเขาเหล่านี้ได้พบความสำเร็จ มีผลกำลังสมบูรณ์ แข็งแรงจากผลสะท้อนของความอ่อนแอและความเจ็บป่วยในวัยเด็ก ด้วยเหตุดังกล่าวนี้จึงทำให้แอดเลอร์ (Adler) สนใจในความคิดเรื่องการได้รับความสำเร็จจากการชดเชย จนกลายมาเป็นแนวคิดสำคัญอย่างหนึ่งในทฤษฎีบุคลิกภาพของเขา (นวลลือ สุธาผล, 2527: 102-103) ที่ได้กล่าวเกี่ยวกับการสร้างขวัญกำลังใจแก่บุคคลและทำที่ต่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมไว้ในหนังสือ “International Encyclopedia of Psychology & Neurology” ซึ่งในที่นี้คำว่า “Morale” หรือ “ขวัญ” ตามความเชื่อของชาวตะวันตกได้ถูกนำมาใช้เกี่ยวกับการสร้างกำลังใจ เพื่อเอาชนะอุปสรรคที่เกี่ยวกับการประเมินค่าของพฤติกรรม และการปรับตัวที่ตามมา ส่วนทางจิตวิทยายังได้ใช้คำว่า “Morale” หรือ “ขวัญ” ต่อการสร้างพฤติกรรมของผู้นำที่ต้องมีหน้าที่ในการรักษาขวัญและความสามัคคีกลุ่ม ดังตัวอย่างการรักษาขวัญและความสามัคคีกลุ่ม เช่น ขวัญกำลังใจที่มีอยู่ในบริษัท จะทำให้ลูกจ้างรู้จักงานที่ทำ โดยผู้นำจะสร้างกำลังใจให้ลูกจ้างเกิดความคาดหวังว่าตนจะได้รับความมั่นคงในการทำงาน รายได้ดี มีการเลื่อนตำแหน่งและความก้าวหน้าในบริษัท งานที่ทำหาย สภาพแวดล้อมในการทำงานที่ดี เป็นต้น ซึ่งปัจจัยเหล่านี้เป็นตัวสร้างขวัญกำลังใจเพื่อให้เกิดความเข้าใจกันอันดีระหว่างผู้นำกับลูกจ้าง และระหว่างลูกจ้างกับลูกจ้างที่จะเกิดความสามัคคีกัน (Wolman, 1977: 367)

สรุปความหมายขวัญของชาวตะวันตกตามหลักฐานข้อมูลข้างต้นพบว่า ขวัญของชาวตะวันตกทั่วไปใช้คำว่า “Morale” มาอธิบาย ซึ่งการอธิบายความหมายดังกล่าวนี้อาจไม่ตรงกับความหมายของขวัญตามความเชื่อในเรื่องสิ่งนามธรรมโดยตรง แต่มีความใกล้เคียงกันในลักษณะการให้กำลังใจ ดังนั้นจากการศึกษาความเชื่อเรื่องขวัญของชาวตะวันตกที่กล่าวมาพบว่า ความเชื่อเรื่องขวัญของชาวตะวันตกมีลักษณะเพื่อเป็นการสร้างความมั่นใจ โดยอาศัยเครื่องรางของขลังหรือเชื่อในเรื่องของโชคชะตาซึ่งมีมาตั้งแต่สมัยโบราณ แต่ปัจจุบันชาวตะวันตกได้เปลี่ยนแปลงความคิดเหล่านี้มาเป็นการคิดแบบใช้เหตุผลมากขึ้น จึงได้ทำให้ความเชื่อเรื่องขวัญออกมาในรูปแบบการสร้างกำลังใจ (Morale) ตามหลักจิตวิทยาเป็นส่วนใหญ่

2. ความหมายเรื่องขวัญของชาวตะวันออก

2.1 ขวัญจากพจนานุกรมฉบับเฉลิมพระเกียรติ พ.ศ. 2530 ได้ให้ความหมายว่า เป็นสิ่งหนึ่งที่ไม่เป็นตัวตน เชื่อกันว่ามีอยู่ประจำชีวิตของคนตั้งแต่เกิด ถ้าอยู่กับเนื้อกับตัวเป็นสิริมงคล ชีวิตก็จะมีความสุขสบายจิตใจมั่นคง ถ้าผู้ใดตกใจหรือเกิดความเสียใจขวัญก็จะออกจากร่างไปเสีย ซึ่งเรียกว่า ขวัญหาย ขวัญหนี ขวัญบิน (สำนักงานวิทยทรัพยากร, 2534: 77) เป็นต้น

2.2 ขวัญ ตามความหมายความเชื่อดั้งเดิมของไทยที่ท่านเสฐียรโกเศศได้กล่าวไว้ว่า ขวัญ เป็นสิ่งหนึ่งที่ไม่เป็นตัวตน ถือกันมาแต่โบราณว่ามีประจำอยู่ในตัวคนมาตั้งแต่เกิด ถ้าขวัญยังอยู่กับเนื้อกับตัวคนนั้นก็จะเป็นสุขปกติ แต่ถ้าขวัญไม่อยู่กับเนื้อกับตัวก็จะมีอาการผิดปกติ เช่น การร้องไห้ สะอื้น ถือว่าขวัญหนีไป หรือถ้าตกใจมาก ๆ ถึงขั้นมีอาการตัวร้อนนอนผวาหรือเป็นไข้ก็ถือว่าขวัญไม่อยู่กับเนื้อกับตัว เป็นต้น นอกจากนี้ขวัญไม่ได้ปรากฏเฉพาะแต่มนุษย์กับสัตว์เท่านั้น แต่ขวัญยังปรากฏตลอดจนถึงสิ่งที่ไม่มีชีวิต เช่น เส้าเรือน เกวียน ข้าวเปลือก นาข้าว ฯลฯ (อนุমানราชธน, พระยา, ม.ป.ป.: 225) เป็นต้น

2.3 ขวัญ ตามความหมายในแง่ของความเข้าใจทางภาษาให้ความหมาย “ขวัญ” ที่เป็นลักษณะนามธรรมซึ่งแฝงอยู่ในตัวมนุษย์ ในภาษาไทยถิ่นนอกประเทศ เช่น ภาษาไทยในประเทศจีน อินเดีย พม่า นั้นขวัญ

มีความหมายในทำนองเดียวกับที่ใช้ในลักษณะของภาษาถิ่นในประเทศไทย โน้มนำว่าเป็นสิ่งนามธรรมแฝงอยู่ในร่างกายมนุษย์ ถ้าสิ่งนี้ไม่อยู่กับไม่เป็นปกติ ขณะเดียวกันขวัญยังสามารถคงอยู่ต่อไปหลังจากที่เจ้าของร่างตายแล้ว เป็นต้น ส่วนขวัญในความหมายของคนไทยในประเทศไทย เชื่อว่าขวัญเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับเจ้าของร่างเมื่อมีชีวิตอยู่เท่านั้น และเมื่อใดที่ตายก็จะไม่พุดถึงขวัญของคนนั้นอีก แต่ถ้าพุดก็จะกล่าวถึงสิ่งหนึ่งคือ “วิญญาณ” วิญญาณนี้ถ้าเจ้าของร่างกายยังมีชีวิตอยู่ก็ไม่มีโอกาสที่จะกล่าวถึงกัน ดังนั้นจึงได้แยกคำว่า “ขวัญ” ออกจาก “วิญญาณ” เพราะขวัญเป็นเรื่องของคนที่มีชีวิตอยู่ ส่วนวิญญาณเป็นเรื่องของคนตาย (วิไลวรรณ ขนิษฐานันท์, ม.ป.ป.: 21-22)

2.4 ขวัญตามความหมายจิตวิทยาทางสังคม จากหนังสือของ Ruth Lngeheheinge ได้กล่าวเกี่ยวกับการทำขวัญว่ามีหน้าที่แสดงออกมาตามระดับดังต่อไปนี้

2.4.1 ช่วยฟื้นฟูสภาพสมดุลทางจิตของปัจเจกบุคคลในสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ (สร้างความสมดุลระหว่างตัวเขากับสภาพจิต)

2.4.2 การปรากฏตัวของสังคมส่วนรวมช่วยเสริมพลังใจแก่บุคคลที่จะถูกเข้ารับการเรียกขวัญ (เป็นการสร้างระหว่างตัวเขากับสังคมเขา)

2.4.3 เป็นความสัมพันธ์ระหว่างตัวเขากับสถานะเหนือธรรมชาติ

2.4.4 เป็นการจำลองภาพของความจริงสูงสุด และสิ่งประติษฐ์ทั้งหมดถือว่าสื่อความหมายทางสัญลักษณ์ตัวเขากับสภาพจิต (เป็นการสร้างระหว่างตัวเขากับจักรวาล) (Lngeheheinge, 1982: 107)

ขณะเดียวกันเมื่อศึกษาความเชื่อระหว่างขวัญของชาวตะวันออกจากที่กล่าวมาเบื้องต้น พบว่าหลายชนชาติต่างมีความเชื่อว่ามนุษย์ทุกคนมีสิ่งหนึ่งที่เป็นนามธรรมแฝงอยู่ในร่างกายของมนุษย์ ซึ่งสิ่งนี้บางชนชาติใช้ภาษาเรียกที่แตกต่างกันออกไป ดังเช่นความเชื่อของชาวญี่ปุ่นที่เชื่อว่าถ้ามนุษย์ขาด “Higimitema” แล้ว ชีวิตก็จะไม่สมบูรณ์ แต่ถ้ามนุษย์ทุกคนมีส่วนนี้ก็จะมีความสุขสมบูรณ์ เป็นต้น

สรุปความหมายขวัญในทางตะวันออกตามความเชื่อที่มีความเข้าใจตรงกันว่า ขวัญ หมายถึง สิ่งที่เป็นนามธรรมแฝงอยู่ในร่างกายมนุษย์ ถ้าสิ่งนี้อยู่กับตัวชีวิตก็จะเป็นสิริมงคล มีความสุขสบาย จิตใจมั่นคง แต่ถ้าขาดสิ่งนี้จะทำให้ชีวิตไม่มีความสุขสมบูรณ์ ขณะเดียวกันคำว่า “ขวัญ” กับ “วิญญาณ” ตามความหมายของคนไทยในประเทศไทย พบว่า ถูกแยกออกจากกัน โดยอธิบายว่า ขวัญเป็นเรื่องของคนมีชีวิตอยู่ แต่วิญญาณเป็นเรื่องของคนตาย ซึ่งการอธิบายความหมายในแง่นี้ยังไม่ชัดเจน

ขณะเดียวกันเมื่อศึกษาถึงรายละเอียดความหมายขวัญของชาวตะวันออกแล้ว สันนิษฐานตามความหมายทางจิตวิทยาขวัญน่าจะเป็นภาวะการรู้สึกนึกคิด ความมีสติหรือจิตสำนึก (Consciousness) ซึ่งภาวะนี้หมายถึง ความระมัดระวัง มีการเตรียมตัวและตื่นตัวเสมอ (Alert) และขณะเดียวกันก็จะต้องมีความคล่องแคล่ว กระฉับกระเฉง (Active) เสมือนมีการตื่นตัวและพร้อมที่จะมีปฏิกิริยาโต้ตอบสิ่งแวดล้อมได้อย่างเข้มแข็ง (คณาจารย์ภาควิชาจิตวิทยา, 2535: 152-153) เช่นเดียวกับภาวะที่ขวัญหลุดหายไปก็เปรียบได้กับการขาดภาวะของ Ego Consciousness ซึ่งภาวะนี้หมายถึง การสร้างภาวะทำให้เกิดความเป็นตัวตนของบุคคล แต่ถ้าสำหรับผู้ป่วยโรคจิตที่ไม่รุนแรง ตรงจุดนี้เชื่อว่าจะทำให้เกิดการแยกของจิต Unconsciousness (Lngeheheinge, 1982: 107) เมื่อเทียบกับพิธีเรียกขวัญบุคคลตรงวิธีการนี้จะช่วยปิดรอยแยกระหว่างตัวเองกับจิต และระหว่างเขากับสังคมได้ เป็นต้น

ประเภทของขวัญ

จากการศึกษาประเภทของขวัญ พบว่าขวัญส่วนใหญ่จะมีทั้งหมด 4 ประเภทใหญ่ ๆ คือ คน สัตว์ พืช สิ่งไม่มีชีวิต ในขณะที่เดียวกันเมื่อแบ่งประเภทขวัญตามความเชื่อทั้งหมดคั่นพบว่าขวัญไม่ใช่ขวัญตะวันตกหรือตะวันออก ต่างก็มีความเชื่อในประเภทของขวัญเช่นเดียวกัน แต่อาจจะแตกต่างกันตรงที่ชาวตะวันตกอาจไม่ระบุชื่อขวัญประจำอยู่กับสิ่งต่าง ๆ เพียงแต่ชาวตะวันตกอาจมีพิธีกรรมคล้ายกับพิธีกรรมขวัญของชาวตะวันออกเท่านั้นเอง

1. ประเภทขวัญของชาวตะวันตก

จากการศึกษาในเรื่องความเชื่อขวัญ สามารถจำแนกประเภทขวัญของชาวตะวันตกได้ 3 ประเภท ได้แก่

- 1.1 ขวัญมนุษย์ สืบเกิดจากความเชื่อเรื่องโชคชะตาและโชคกลาง คือ เชื่อว่าเมื่อใดชีวิตเกิดความโชคร้าย ก็แสดงว่าชะตาชีวิตช่วงนั้นมนุษย์ต้องเผชิญกับความทุกข์ยากลำบาก เป็นต้น
- 1.2 ขวัญสัตว์ สืบเกิดจากความเชื่อที่ต้องทำพิธีกรรมก่อนออกไปล่าสัตว์
- 1.3 ขวัญพืช สืบเกิดจากความเชื่อที่ต้องการให้พืชผลดีขึ้น ซึ่งพบจากการพิธีกรรมเต็นรำข้าวโพดของชาวอเมริกาเหนือ เป็นต้น

แต่สำหรับแนวคิดในเรื่องของความเชื่อที่ชาวตะวันตกถ่ายทอดออกมาตามความเชื่อต่าง ๆ ที่ได้นำเสนอไว้ข้างต้นนี้ เป็นเพียงการสร้างพิธีกรรมหลอกล่อให้มนุษย์เกิดความเชื่อมั่นในการดำรงชีวิตและการประกอบการเลี้ยงหาชีพเท่านั้น ดังจะพบได้จากพิธีกรรมเต็นรำข้าวโพดและพิธีกรรมเต็นรำควายเพื่อความสำเร็จในการล่าสัตว์ของชาวอเมริกาเหนือ เป็นต้น

เมื่อสังเกตถึงความเป็นจริงจะพบว่า คนชาติใด ๆ ต่างก็มีชีวิตที่ต้องอาศัยความสำเร็จ ความสมบูรณ์นั้นก็หมายความว่า เมื่อใดก็ตามที่เชื่อว่ามนุษย์ต้องเผชิญกับความเจ็บไข้ได้ป่วย มนุษย์ต้องมุ่งหวังอยากให้มีชีวิตมีความสุข สุขภาพสมบูรณ์ และต้องการประกอบการหาเลี้ยงชีพได้อย่างประสบผลสำเร็จ

ดังนั้น จึงพอสรุปได้ว่า ความเชื่อเรื่องขวัญของชาวตะวันตก เมื่อศึกษาจากประเภทของขวัญแล้วได้พบความจริงแล้วว่าพิธีกรรมต่าง ๆ ที่ทำขึ้นนี้ก็เพื่อให้ชีวิตของมนุษย์ดีขึ้นนั่นเอง

2. ประเภทขวัญของชาวตะวันออก

เมื่อศึกษาเรื่องความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับขวัญของชาวตะวันตก พบว่า ประเภทของขวัญไม่มีความแตกต่างกันมากนัก เนื่องจากแนวความคิดของมนุษย์ทุกคนไม่ว่าชนชาติใด ๆ ต่างก็มีความสนใจตนเองเป็นหลัก (เพื่อดูแลตนเอง) ด้วยเหตุนี้ความเชื่อเรื่องขวัญโดยภาพรวมจึงหมายถึง สิ่งที่จะช่วยเสริมสร้างทำให้มนุษย์มีความสุขสมบูรณ์ ขณะเดียวกันการดำรงชีวิตของมนุษย์ก็ต้องการความสำเร็จด้วย จึงเป็นผลที่ทำให้เกิดขวัญประเภทอื่น ๆ ตามมา เช่น ขวัญพืช ขวัญสัตว์ ขวัญสิ่งไม่มีชีวิต เป็นต้น

สำหรับประเภทขวัญของชาวตะวันออก บางครั้งอาจมีมากกว่าชาวตะวันตก เพราะเนื่องจากชาวตะวันออกมีความคิดที่ละเอียดอ่อนกว่าชาวตะวันตก จึงมีความใส่ใจกับสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ และได้นำตัวเองไปสัมพันธ์กับสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัวตนเอง จนสามารถประสานกลมกลืนระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ได้อย่างเห็นคุณค่าและให้ความสำคัญกับสิ่งเหล่านั้น ซึ่งประเด็นนี้เห็นได้จากชาวตะวันออกโดยเฉพาะคนไทยที่กำหนดพืช สัตว์ สิ่งของต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับกาณ์ดำเนินชีวิตให้มีขวัญประจำอยู่ และด้วยเหตุนี้ประเภทขวัญของชาวตะวันออกจึงสามารถแยกประเภทของขวัญได้ดังนี้

1. ขวัญคน เกิดจากความเชื่อที่มนุษย์มีสิ่งหนึ่งที่เป็นนามธรรมแฝงอยู่ในร่างกาย
2. ขวัญสัตว์ เกิดจากการหาเลี้ยงชีพที่ต้องพึ่งพาสัตว์ในการใช้งาน

3. ขวัญพีช เกิดจากการหาเลี้ยงชีพ

4. ขวัญสิ่งไม่มีชีวิต เกิดจากความต้องการความเชื่อมั่นเวลาใช้สิ่งของหรือเวลาอยู่อาศัย เช่น ขวัญเป็นขวัญบ้านเรือน เป็นต้น

จากการศึกษาประเภทขวัญของชาวตะวันออก ได้แบ่งออกเป็น 4 ประเภทใหญ่ และแต่ละประเภทยังแยกย่อยไปอีก ดังตัวอย่างเช่น ขวัญมนุษย์ยังมีเพิ่มขวัญบ่าวสาว ลูกแก้ว ผู้ป่วย เป็นต้น ขณะเดียวกันเมื่อศึกษาถึงหลักความคิดโดยภาพรวมแล้ว พบว่า ชาวตะวันออกมีการใช้หลักการคิดแบบเชื่อมโยงเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งสังเกตได้จากความเชื่อเรื่องขวัญเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันและสิ่งแวดล้อมรอบตนเอง ทั้งสิ่งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต ตรงประเด็นนี้สังเกตพบได้จากการมีพิธีเรียกขวัญพีช สัตว์ สิ่งของ เป็นต้น

ลักษณะของขวัญ

ลักษณะของขวัญที่ได้ศึกษาพบว่าความเชื่อเรื่องขวัญสามารถอธิบายรายละเอียดได้ดังต่อไปนี้

1. ลักษณะขวัญของชาวตะวันตก

จากการศึกษาตามข้อมูลหลักฐานความเชื่อที่ค้นพบเกี่ยวกับเรื่องขวัญของชาวตะวันตกพบว่า ลักษณะขวัญของชาวตะวันตกมีลักษณะเป็นไปในเรื่องของจิตใจมากกว่าการเข้าใจว่าขวัญสามารถเคลื่อนไหวได้ และต้องไปสิงสถิตอยู่กับสิ่งต่าง ๆ เช่นเดียวกับความเชื่อทางตะวันออก ดังนั้นรายละเอียดลักษณะขวัญของชาวตะวันตกจึงมีปรากฏเพียงแค่นี้ให้เห็นว่าขวัญมีสถานะที่ต้องอาศัยพลังอำนาจของจิตใจเพื่อให้เกิดสถานะความเชื่อมั่นขึ้นมาเท่านั้นเอง อีกนัยหนึ่งคือ ลักษณะขวัญของชาวตะวันตกไม่มีรายละเอียดพอที่จะอธิบายสถานะของขวัญได้เหมือนกับชาวตะวันออก ด้วยเหตุนี้ลักษณะขวัญของชาวตะวันตกจึงจบเพียงการอธิบายความรู้สึกที่ได้รับพลังเหนือธรรมชาติเพื่อได้รับความเชื่อมั่นกลับคืนมาเท่านั้น

2. ลักษณะขวัญของชาวตะวันออก

จากการศึกษาตามข้อมูลหลักฐานความเชื่อที่ค้นพบโดยภาพรวมขวัญของชาวตะวันออกมีสถานะออกจากร่างกายได้และอยู่ในร่างกายได้ ส่วนรายละเอียดลักษณะของขวัญแต่ละชนชาติต่าง ๆ ก็มีลักษณะแตกต่างกันไป เช่น ลักษณะขวัญของชาวจีนและชนชาติอื่น ๆ มีลักษณะเป็นสิ่งนามธรรมที่มองไม่เห็นแต่แฝงอยู่ในร่างกายมนุษย์ เพื่อช่วยให้ชีวิตมนุษย์มีสถานะแห่งความสมบูรณ์

ส่วนการศึกษาขวัญของคนไทโบราณกับคนไทในประเทศไทยจากหลักฐานในบทเรียกขวัญนั้น มีลักษณะคล้ายคลึงกันเป็นอย่างมาก เนื่องจากได้รับอิทธิพลจากสังคมไทโบราณมาเหมือนกัน ด้วยเหตุนี้ขวัญของคนไทโบราณกับคนไทในประเทศไทยจึงเหมือนกัน ตรงที่ขวัญเป็นสิ่งที่สถิตอยู่ในส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย และขณะเดียวกันขวัญสามารถเคลื่อนไหวได้ เวลาตกใจ เสียใจ หรือตาย แต่บางครั้งก็ยังพบว่าลักษณะขวัญของชาวตะวันออกบางถิ่น เช่น กลุ่มคนไทนอกประเทศไทย คือ จีน อินเดีย พม่า เชื่อว่าขวัญยังคงอยู่ต่อไปหลังจากที่เจ้าของร่างตายแล้ว ดังมีกล่าวไว้ในนิทานพื้นบ้านของคนไทที่ได้กล่าวเกี่ยวกับเรื่องขวัญของผู้ตายไปแล้วกลับมาบ้านมาติดต่อกับคนเป็นอีก สำหรับขวัญของคนไทในประเทศไทยนั้นกล่าวเฉพาะคนที่ยังมีชีวิตอยู่เท่านั้น แต่หลังจากเจ้าของร่างตาย ขวัญก็ถูกเรียกว่า “วิญญาณ” (วิไลวรรณ ชนิษฐานันท์, ม.ป.บ.: 12)

การวิเคราะห์แนวความคิดความเชื่อเรื่องขวัญของชาวตะวันตกกับชาวตะวันออก

1. การวิเคราะห์ด้านดีในแนวความคิดความเชื่อเรื่องขวัญของชาวตะวันตก

จากการศึกษาความเชื่อเรื่องขวัญระหว่างแนวคิดของชาวตะวันตกกับแนวคิดของชาวตะวันออก พบว่า มีแนวคิดแตกต่างกันตรงที่ชาวตะวันตกมุ่งเน้นใช้ความเชื่อประเภทเครื่องรางของขลัง เทพเจ้า ผีวิญญาณ เข้ามาช่วยในการเสริมขวัญกำลังใจและความเชื่อมั่นให้กับตนเองมากกว่าการใช้หลักการคิดแบบนำตัวเอง ให้เกิดความรู้สึกประนีประนอมและนำตัวของมนุษย์ให้กลมกลืนกับสรรพสิ่งต่าง ๆ ในโลกนี้

ดังนั้นจะสังเกตได้ว่าชาวตะวันตกตั้งแต่ยุคโบราณจนถึงปัจจุบันได้มีการพัฒนาการวิธีการเสริมขวัญกำลังใจและความเชื่อมั่น โดยจากเดิมมีการเสริมขวัญกำลังใจและความเชื่อมั่นจากเครื่องรางของขลัง เทพเจ้า ผีวิญญาณ มาเป็นการเสริมขวัญกำลังใจและความเชื่อมั่นโดยการใช้หลักการคิดแบบแยกแยะที่มีเหตุผลมาช่วยนำทางในการดำเนินชีวิต นั่นก็หมายความว่าชาวตะวันตกได้ใช้หลักการสร้างขวัญกำลังใจ (Morale) ตามหลักจิตวิทยามากกว่าการไปพึ่งพาอาศัยสิ่งเหนือธรรมชาติ

2. การวิเคราะห์ด้านเสียในแนวความคิดความเชื่อเรื่องขวัญของชาวตะวันตก

เมื่อได้ศึกษาถึงการนำหลักความคิดที่มีเหตุผลของชาวตะวันตก พบว่า มีลักษณะรูปแบบการคิดแบบแยกแยะอาจทำให้การดำเนินชีวิตของมนุษย์มีลักษณะแยกตัวเองออกจากสิ่งแวดล้อมธรรมชาติต่าง ๆ จนกลายเป็นว่ามนุษย์เข้าใจตนเองว่าตนมีความสำคัญที่สุด เหล่านี้จึงเป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้มนุษย์เป็นสัตว์ที่เห็นแก่ตัวในการเอาตัวรอดเอาเปรียบด้วยการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ

ดังนั้นจะสังเกตได้ว่า เมื่อใดมนุษย์ที่มีความเชื่อมั่นในตนเองค่อนข้างสูง ก็อาจนำมาซึ่งความแข็งแกร่งต่อสิ่งแวดล้อมได้เสมอ ทั้งที่เป็นมนุษย์ด้วยกันเอง หรือสัตว์ พืช และสิ่งอื่น ๆ เป็นต้น หรือกล่าวได้อีกนัยหนึ่ง คือ ความเชื่อมั่นของตัวเองที่มนุษย์นั้นมีมากเกินไปก็อาจทำให้มนุษย์ขาดความอ่อนโยนและความประนีประนอมระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสัตว์ มนุษย์กับพืช

อีกประเด็นหนึ่ง ในเรื่องของสภาพทางภูมิศาสตร์ เนื่องจากประเทศในแถบตะวันตกจะมีภูเขา ค่อนข้างสูงและภูมิอากาศค่อนข้างหนาวเย็นเป็นส่วนใหญ่ รวมทั้งยังมีภัยธรรมชาติ เช่น แผ่นดินไหวและพายุที่รุนแรง เป็นต้น ซึ่งเหตุการณ์เหล่านี้ส่งผลต่อสภาพจิตใจที่ต้องการความปลอดภัยของชาวตะวันตกค่อนข้างมาก ความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติของชาวตะวันตกจึงอาศัยสิ่งเหล่านี้มาช่วยเป็นขวัญกำลังใจ ในรูปแบบขอความช่วยเหลือจากพระเจ้าเพื่อให้มาช่วยคุ้มครองตนเองให้รอดพ้นจากภัยพิบัติเท่านั้น แต่ต่อมาชาวตะวันตกเริ่มมีความเชื่อมั่นในตัวเองมากขึ้น จึงเป็นเหตุผลทำให้หลักการการพัฒนาการเสริมขวัญกำลังใจและความเชื่อมั่นของชาวตะวันตกมีส่วนอาจนำไปสู่ความแข็งแกร่งต่อสรรพสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัวและพยายามเอาชนะธรรมชาติด้วยการคิดค้นเทคโนโลยีในการเอาเปรียบธรรมชาติ ขณะเดียวกันนิสัยของชาวตะวันตกเองก็มีเหตุผลมาจากการได้รับอิทธิพลทางด้านภูมิศาสตร์ด้วยส่วนหนึ่ง

3. การวิเคราะห์ด้านดีในแนวความคิดความเชื่อเรื่องขวัญของชาวตะวันออก

เมื่อศึกษาความเชื่อเรื่องขวัญของทางตะวันออกจะพบว่าหลักการคิดของชาวตะวันออกส่วนใหญ่ใช้ความคิดแบบใช้หลักศรัทธามากกว่าใช้หลักเหตุผล เพื่อนำในการเสริมสร้างขวัญกำลังใจและความเชื่อมั่นในตนเอง บางครั้งพบได้จากการใช้หลักศรัทธาในรูปแบบของกราบไหว้บูชาอันอ่อนหวานลึบเย็ดเห็นยวทางใจ เพื่อให้มีขวัญกำลังใจและความเชื่อมั่นในตนเองมากขึ้น สำหรับหลักศรัทธาที่ชาวตะวันออกใช้เป็นวิธีการนำทางในการดำเนินชีวิตนั้น เพราะด้วยเหตุที่ชาวตะวันออกมีสภาวะจิตใจที่ละเอียดอ่อนและมีนิสัยอ่อนโยนต่อสรรพสิ่งต่าง ๆ นี้จึงทำให้ชาวตะวันออกมองเห็นคุณค่าและความสำคัญกับสรรพสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตนเอง ดังนั้นสรรพสิ่งที่อยู่รอบตัวมนุษย์จึงมีขวัญประจำอยู่เพื่อให้เกิดการทะนุถนอม เมตตา เอาใจใส่กับสิ่งเหล่านั้น และเป็นการแสดงให้เห็น

เห็นถึงว่าสรรพสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตนเองนั้นมีความหมายและสำคัญกับชีวิตตนเองเป็นอย่างมาก ดังนั้นเมื่อเกิดเหตุการณ์ที่เป็นอุปสรรคต่อชีวิต ชาวตะวันตกก็จึงยกให้สิ่งเหนือธรรมชาติเป็นผู้กระทำ เช่น ผีสิง นางไม้ เป็นต้น และยกให้สิ่งเหนือธรรมชาติเป็นสิ่งที่สูงสุดในการช่วยปกป้องคุ้มครองตนเอง จึงแสดงออกมาให้เห็นในลักษณะของการกราบไหว้อ้อนวอนเทพเจ้า ผีบรรพบุรุษ เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม เมื่อศึกษาประเภทวิชาของชาวตะวันตกในอีกมุมหนึ่ง สังเกตได้ว่าชาวตะวันตกมีหลักการคิดแบบนำตัวเองให้กลมกลืนเข้ากับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ เช่น พืช สัตว์ สิ่งของ เสมือนว่าสิ่งเหล่านั้นก็คือส่วนหนึ่งของชีวิตตนเองด้วยเช่นกัน การคิดของชาวตะวันตกในลักษณะนี้มีผลคือ ทำให้มนุษย์ได้รู้สึกว่าการตนต้องรัก ห่วงใย ปรารถนาดีต่อสรรพสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตน โดยเฉพาะสิ่งแวดล้อมประเภทคน สัตว์ พืช และสิ่งของต่าง ๆ ที่มนุษย์ควรทะนุถนอม ฉะนั้นจะเห็นได้ว่าหลักการคิดแบบนี้ช่วยลดความเห็นแก่ตัวของมนุษย์ลงไปเป็นอย่างมาก และอย่างน้อยมนุษย์ก็เข้าใจว่าสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตนนั้นคือชีวิตของตนเองด้วยเช่นกัน ซึ่งหลักการคิดลักษณะนี้ช่วยทำให้ชาวตะวันตกเป็นผู้มองโลกในแง่ดี เป็นผลให้ลดความรู้สึกของมนุษย์ทางด้านการทำลายหรือเบียดเบียนสรรพสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตนเอง ขณะเดียวกันในเหตุผลดังกล่าวก็เชื่อมโยงให้ชาวตะวันตกมีนิสัยที่อ่อนโยนและมีความเมตตากรุณาต่อสรรพสิ่งต่าง ๆ ด้วย ดังสังเกตได้จากการที่ชาวตะวันตกค่อนข้างไม่คิดเอาชนะธรรมชาติและสรรพสิ่งต่าง ๆ แต่อีกนัยหนึ่งอาจเป็นเพราะว่าชาวตะวันตกอยู่ในภูมิศาสตร์ที่ค่อนข้างไม่ต้องใช้ชีวิตดิ้นรนในการหนีภัยธรรมชาติมากเท่ากับชาวตะวันตก

4. การวิเคราะห์ด้านเสียในแนวคิดความเชื่อเรื่องขวัญของชาวตะวันตก

จากเหตุผลในการศึกษาความเชื่อเรื่องขวัญของชาวตะวันตก เห็นได้ว่า ชาวตะวันตกมีหลักการคิดแบบเชื่อมโยงและมีความประนีประนอมต่อสรรพสิ่งต่าง ๆ ดังที่กล่าวไว้ข้างต้นว่า อาจส่งผลกระทบต่อมาทางด้านการดำเนินชีวิตของชาวตะวันตก โดยเฉพาะด้านการดำเนินชีวิตที่ต้องใช้วิธีการแก้ไขปัญหา ชาวตะวันตกมีลักษณะวิธีการแก้ไขปัญหาแบบเฉพาะหน้าโดยอาศัยหลักศรัทธานามากกว่าเหตุผลนำ เนื่องจากนิสัยของชาวตะวันตกมีความอ่อนโยน ดังนั้นเมื่อเจอปัญหาหรืออุปสรรคก็อาจทำให้ชาวตะวันตกมีนิสัยอ่อนแอตามมาด้วยได้เช่นกัน จนบางครั้งไม่สามารถพยามยจิตใจให้มีกำลังใจได้ด้วยเหตุผลทางวิทยาศาสตร์ หรืออีกอย่างหนึ่งชาวตะวันตกมีหลักการคิดแบบเหตุผลทางวิทยาศาสตร์ค่อนข้างน้อยกว่าชาวตะวันตก เนื่องจากชาวตะวันตกมีการพัฒนาทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีน้อยกว่าชาวตะวันตก โดยเฉพาะเมื่อเกิดเหตุการณ์เจ็บไข้ได้ป่วยขึ้นมาจึงใช้วิธีแก้ไขปัญหามิใช่แบบไสยศาสตร์ เป็นต้น

การวิเคราะห์และวิจารณ์แนวคิดความเชื่อเรื่องขวัญของชนเผ่าพันธุ์ไทและคนไทย

ความเชื่อเรื่องขวัญเป็นความเชื่อดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์ไท และคำว่า “ขวัญ” ก็จัดเป็นคำโบราณในตระกูลภาษาไทย คำนี้ใช้ได้ทั้งภาษาไทยถิ่นทั่วไปทั้งในและนอกประเทศไทยในแง่ของการให้ความหมายภาษาไทยถิ่นนอกประเทศไทย อาทิ ภาษาไทในประเทศจีน อินเดีย พม่า คำว่า “ขวัญ” ก็มีความหมายในทำนองเดียวกันกับที่ใช้อยู่ในภาษาไทยในแง่ว่าเป็นสิ่งที่แฝงอยู่ในตัวมนุษย์ ไม่มีอิทธิฤทธิ์ แต่ถ้าไม่อยู่กับเจ้าของร่างก็จะไม่เป็นปกติ ส่วนที่ต่างกันก็คือขวัญยังคงอยู่ต่อไปหลังจากที่เจ้าของร่างตายแล้ว ในหมู่คนไทยนอกประเทศไทยยังมีความเชื่อว่าขวัญของคนที่ยาไปแล้วกลับมาบ้านมาติดต่อกับคนเป็นอีก ส่วนขวัญคนไทยในประเทศไทย (คนไทย) เข้าใจว่าการใช้คำว่า “ขวัญ” เป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับเจ้าของร่างเมื่อยังมีชีวิตอยู่เท่านั้น เมื่อใดที่เจ้าของร่างตายไปก็ จะไม่มีการพูดถึงขวัญของคนนั้นอีก ถ้าพูดถึงก็จะกล่าวถึงอีกสิ่งหนึ่งคือ “วิญญาณ” ของผู้ตายแล้ว

จากการศึกษาประวัติของกลุ่มชนเผ่าพันธุ์ไท พบว่า แรกเริ่มเดิมทีนั้น กลุ่มชนเผ่าพันธุ์ไทยรวมกลุ่มกันเป็นสังคมไทโบราณก่อนแยกตัวออกไปอาศัยตามพื้นที่ต่าง ๆ ดังเช่น สังคมไทในพม่า อินเดีย หรือประเทศไทย ชนชาติ

เหล่านี้มีความเชื่อเรื่องขวัญมานานแล้วและก็ใช้คำว่า “ขวัญ” เป็นภาษาโบราณของชนชาตินี้ ดังที่วีโลวรรณ ขนิษฐานันท์ ที่ได้อธิบายความเห็นไว้ในงานวิจัย “วิวัฒนาการพิธีทำขวัญของคนไทย” ได้วิเคราะห์ไว้ว่าความหมายขวัญที่เก่าแก่ คือคำว่า “ขวัญ” ที่ใช้ทั้งคนเป็นและคนตาย และเป็นความหมายที่ใช้ในภาษาไทยโบราณ แต่คนเชื้อสายไทในประเทศไทย (คนไทย) ได้ยืมเอาคำภาษาบาลีคำว่า “วิญญาณ” มาใช้แทนที่ความหมาย “ขวัญ” กับชีวิตหลังความตาย ดังนั้นจึงสังเกตได้ว่าเข้าใจความหมายและความแท้จริงของคำว่า “ขวัญ” เป็นปัญหา มาจากการใช้ศัพท์ในการอธิบายสิ่งหนึ่งที่เป็นนามแฝงในตัวมนุษย์ ซึ่งบางครั้งถ้าไม่ได้สืบค้นถึงความจริงในแหล่งที่มาทางความคิดดั้งเดิม อาจทำให้การอธิบายความจริงในเรื่องใดเรื่องหนึ่งสามารถเกิดความเข้าใจผิดคิดได้ว่าคำศัพท์ที่เรียกว่า “ขวัญ” กับคำศัพท์ที่เรียกว่า “วิญญาณ” ไม่ใช่สิ่งเดียวกัน และอาจทำให้เป็นประเด็นปัญหาที่ยังต้องถกเถียงกันต่อไปก็ได้

สรุปความเชื่อและความหมายเรื่องขวัญ

จากการศึกษาความเชื่อพิธีกรรมและความหมายเรื่องขวัญจากเนื้อหาที่กล่าวมาข้างต้น พบว่าความเชื่อเรื่องขวัญเป็นความเชื่อของทุกชนชาติที่มีมานาน ตั้งแต่สมัยโบราณที่มีสาเหตุเกิดจากความกลัวในสิ่งเหนือธรรมชาติและเกิดจากความสงสัยในเรื่องสิ่งนามธรรมที่อยู่กับตัวมนุษย์ โดยเฉพาะความสงสัยในเรื่องของความรู้สึกที่เรียกทั่วไปว่า “จิตใจ” ในขณะที่เรามีความรู้สึกไม่สบายใจ ท้อแท้ เสียใจ หรือแม้กระทั่งเวลาเราขาดความเชื่อมั่นและเกิดความรู้สึกกลัว ในสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ เราไม่สามารถหาคำตอบได้ด้วยทางวิทยาศาสตร์ที่ชัดเจนได้ แต่เราสามารถเชื่อได้ว่าสิ่งเหล่านี้ คือสิ่งที่ประกอบขึ้นเพื่อทำให้ชีวิตของมนุษย์มีความสมบูรณ์ขึ้น

ขณะเดียวกันเมื่อได้ศึกษาถึงเป้าหมายหลักในความเชื่อเรื่องขวัญทั้งชาวตะวันตกและชาวตะวันออก ได้พบว่า ความเชื่อเรื่องขวัญของทั้งสองชนชาติมีจุดมุ่งหมายเดียวกัน คือ ชาวตะวันตกมีการมุ่งเน้นความเชื่อเรื่องขวัญออกมาในรูปแบบการค้นหาวិธีการที่จะช่วยทำให้ชีวิตดีขึ้น โดยอาศัยพลังอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์บ้างและอาศัยความเชื่อในเรื่องโชคชะตา และโชคกลางของขลังเพื่อช่วยในการแก้ไขปัญหาชีวิต ส่วนความเชื่อเรื่องขวัญของชาวตะวันออกมีความเชื่อเช่นเดียวกันกับเรื่องขวัญของชาวตะวันตกตรงที่มนุษย์ทุกคนต้องการให้ชีวิตตนเองและสิ่งรอบ ๆ ตัวเองมีสภาพที่ดี ดังนั้น จึงถือว่ามนุษย์เกือบทุกชนชาติต่างมีความมุ่งหวังที่ต้องการชีวิตที่ดี เพียงแต่ว่าความเชื่อของแต่ละชนชาติอาจมีความแตกต่างกันออกไปตามรูปแบบของเหตุผลและวิธีการของแต่ละชนชาติที่จะนำไปสู่ชีวิตที่ดีและสมบูรณ์

เมื่อเปรียบเทียบความหมายขวัญของชนชาติทางตะวันตกและชนชาติทางตะวันออก พบว่า ความหมายขวัญของชนชาติทางตะวันตกในสมัยโบราณนั้นอาจหมายถึงสิ่งเหนือธรรมชาติ โดยมีลักษณะเป็นสิ่งช่วยเสริมพลังความเชื่อมั่นให้มนุษย์ที่มาจากเครื่องรางของขลังและอาศัยความเชื่อเรื่องโชคกลางต่าง ๆ แต่ในปัจจุบันความหมายขวัญของชาวตะวันตกนั้นเข้าใจในรูปแบบการให้กำลังใจมากกว่าการมุ่งเน้นที่ความเชื่อ ซึ่งในภาษาอังกฤษใช้คำว่า “Morale” แทนที่คำว่า ขวัญ หรือกำลังใจ ดังนั้นความหมาย ขวัญ (Morale) ในลักษณะนี้จึงมีความแตกต่างกันกับความหมายขวัญของชนชาติตะวันออก ตรงที่ชนชาติตะวันออกเน้นการเสริมสร้างกำลังใจโดยอาศัยแรงจูงใจที่มาจากความเชื่อและพิธีกรรม ซึ่งลักษณะพิธีกรรมนี้ก็จัดในรูปแบบของกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างกำลังใจของเจ้าของขวัญให้รู้สึกดีขึ้น ส่วนขวัญของชนชาติตะวันตกอาศัยแรงจูงใจเพื่อให้บุคคล ได้เกิดความรู้สึกมีกำลังใจโดยใช้วิธีการทางจิตวิทยามากกว่า ซึ่งอาจจะเป็นจิตวิทยาที่ออกมาในรูปแบบของการให้เป็นสิ่งของหรือคำพูดที่ดี เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

- คณาจารย์ภาควิชาจิตวิทยา. (2535). **จิตวิทยาทั่วไป**. เชียงใหม่: คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- จุฑาทิพย์ อุมะวิชนี. (2542). **วิวัฒนาการแห่งความคิด**. กรุงเทพฯ: คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- เจียรชัย เอี่ยมวรเมธ. (2523). **พจนานุกรมไทย-อังกฤษ**. กรุงเทพฯ: รวมสาส์น.
- นวลลลอบ สุภาพล. (2527). **ทฤษฎีบุคลิกภาพ**. กรุงเทพฯ: คณะมนุษยศาสตร์ ประสานมิตร.
- มณี พยอมยงค์. (2529). **ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย**. เชียงใหม่: ส.ทรัพย์การพิมพ์.
- มูลนิธิสารานุกรมไทยวัฒนธรรม ธนาคารไทยพาณิชย์. (2542). **สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคอีสาน**. กรุงเทพฯ: ผู้แต่ง.
- รุจิราภรณ์ อรรถสิทธิ์. (2548). **ขวัญ: ขวัญชีวิตของคนไทย**. กรุงเทพฯ: กระทรวงสาธารณสุข.
- ลัญจกร นิลกาญจน์. (2560). วัฒนธรรมความเชื่อกับการจัดการศรัทธาของชุมชน. **วารสารนาคบุตรปริทรรศน์**, 10(2), 13.
- วิทย์ เทียงบุญธรรม. (2536). **พจนานุกรมไทยฉบับมหาวิทยาลัย**. กรุงเทพฯ: สุริยบรรณ.
- วิไลวรรณ ขนิษฐานันท์. (ม.ป.ป.). **วิวัฒนาการพิธีทำขวัญคนไทย**. กรุงเทพฯ: คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สมาคมพระคริสตธรรมไทย. (2542). **พระคริสตธรรมคัมภีร์ ภาคพันธสัญญาเดิมและพันธสัญญาใหม่**. กรุงเทพฯ: ผู้แต่ง.
- สุเมธ เมธาวิทยากุล. (2532). **สังกัปปิธีกรรม**. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- สำนักงานวิทยทรัพยากร. (2534). **พจนานุกรมฉบับพระเกียรติ ปี พ.ศ. 2530**. กรุงเทพฯ: วัฒนาพานิช.
- อนัญญา คำเขียว. (2555). **การศึกษาเพื่อการสร้างสรรค์:กรณีศึกษาประเพณีพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญผู้ไทย อำเภอรณนคร จังหวัดนครพนม เพื่อการอนุรักษ์จารีตประเพณี**. วิทยานิพนธ์ศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาทัศนศิลป์:ศิลปะสมัยใหม่ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- อนุমানราชชน, พระยา. (ม.ป.ป.). **การศึกษาศิลปะและประเพณี**. ม.ป.ท.
- อัยยา โกมลกาญจน์. (2561). **อารยธรรมตะวันตก**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- อุบลรัตน์ พันธุมินทร์. (2542). **การศึกษาวัฒนธรรมคนล้านนาในพม่า**. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- Carendish, R. (1994). **Man myth & magic**. New York: MCavendish.
- Eysenck, H.J. (1972). **Encyclopedia of psychology**. New York: Seabury Press.
- Wolman, B.B. (1977). **International encyclopedia of psychiatry psychology psychoanalysis & nearology**. New York: Prochaced for Aesculapins Publishers.
- Ungeheheinge, R. (1982). **Tham Khwan**. Singapore: Singapore University Press.
- Webster's new universal dictionary of the language**. (1977). New York: Universal Press.